

КРИТИКА І БІБЛІОГРАФІЯ

Ю. Барабаш,

доктор юридичних наук, професор, проректор з навчальної роботи
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
член-кореспондент Національної академії правових наук України

ІННОВАЦІЙНИЙ, КРЕАТИВНИЙ ТА СУЧАСНИЙ ПІДРУЧНИК*

Новий підручник «Конституційне право зарубіжних країн» призначений для студентів вищих навчальних закладів, які вивчають відповідний навчальний курс. Він містить усі необхідні матеріали для підготовки випускників з юридичних спеціальностей, відповідає сучасним дидактичним вимогам та враховує найновіші зміни в конституційному законодавстві зарубіжних країн.

Основою підручника є викладення проблем конституційного права зарубіжних країн, що вдало реалізовано у структурі підручника та його розділів. Автори логічно, з використанням найновіших теорій та концепцій науки конституційного права, але доступно та зі значною кількістю прикладів доносять до студентів сучасний правовий матеріал. Викладення матеріалу майже кожної теми супроводжується малюнками та таблицями, що робить матеріал підручника ще більш легким для розуміння студентами.

Новий підручник «Конституційне право зарубіжних країн» привертає увагу не тільки насиченим змістом, але й нетрадиційною для вітчизняних підручників формою викладення матеріалу. Авторським колективом проведена значна робота зі структурування матеріалу: визначено та сформульовано цілі кожної із включених до підручника тем, їх ключові терміни і поняття (вони наведені на початку кожної теми та виділені в тексті), рекомендо-

вано сучасну наукову і навчально-методичну літературу, поставлено контрольні запитання. Але головне – текст кожного розділу доповнено цікавою інформацією – прикладами, які влучно доповнюють навчальний матеріал та будуть особливо корисними для студентів, що зацікавлені у більш глибокому опануванні навчальної дисципліни. Такий підхід до написання підручників є типовим у зарубіжних країнах, але поки що не дуже поширеним в Україні. Тому цю інновацію авторів слід вітати.

Рецензований підручник структурно складається з двох частин – загальної та особливої. Загальна частина присвячена розгляду основних інститутів конституційного права в зарубіжних країнах та містить низку тем, серед яких є як типові для підручників із цієї навчальної дисципліни (наприклад, предмет і система конституційного права зарубіжних країн, джерела конституційного права зарубіжних країн, конституційний контроль у зарубіжних країнах, конституційні інститути безпосередньої демократії в зарубіжних країнах), так і досить інноваційні (у т. ч. вступ до конституціоналізму в зарубіжних країнах, громадянське суспільство в зарубіжних країнах, конституційно-правова відповідальність у зарубіжних країнах). В Особливій частині розглядаються основи конституційного права в окремих державах світу.

* Рецензія на учебник «Конституционное право зарубежных стран» // Под общей редакцией Н. В. Мишиной, А. Р. Крусян, Д. Я. Гарраджаева и др. – Харьков : Издательство «Право». – 2015. – 848 с.

Слід зазначити і недоліки підручника:
 – Загальна та Особлива частина підручника збалансовані за обсягом: кожній присвячена приблизно половина підручника. Але за кількістю тем Загальна частина є більш ґрунтовною (14 тем) за Особливу частину (10 тем);

– в Особливій частині є розділи про країни, які, як правило, вивчаються за програмою навчального курсу «Конституційне право зарубіжних країн» майже в кожному навчальному закладі України, – США, Велика Британія, Франція, Японія, Німеччина, Російська Федерація, Китай. Але є й нетипові для навчальних програм та підручників держави – Азербайджан, Бруней, Саудівська Аравія. Подібні напрацювання є унікальними для української юридичної науки, але з точки зору логіки викладення матеріалу доцільно було б звернути увагу на відсутність у підручнику розділів про дуалістичні монархії (якщо аналізувати підручник з точки зору класифікації держав світу за формою правління), про держави Південної Америки, Африки (якщо аналізувати підручник з точки зору географічного розміщення розглянутих країн). У наступних виданнях рекомендується розширити перелік країн, основи конституційного права яких розглянуто в підручнику;

– не всі розділи Особливої частини, присвячені основам конституційного права в окремих країнах, характеризуються однаковою логікою викладення матеріалу. Як правило, кожен розділ містить загальну інформацію про країну, історію конституційного розвитку, характеристику Основного закону, аналіз конституційної системи органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Але стосовно деяких країн розділи є більш розгорнутими та включають також огляд стану прав людини в державі (наприклад, США), аналіз особливостей конституційного контролю в країні (наприклад, Азербайджан). У наступних виданнях ба-

жано було б звернути увагу на можливість подальшого розширення змісту «стислих» розділів.

Актуальність підручника не викликає сумнівів. З огляду на активізацію в Україні глобалізаційних та євроінтеграційних процесів, конституційне право зазнає істотних змін та буде змінюватися ще протягом тривалого часу. Глобалізація та європейська інтеграція вимагає залучення до сучасних демократичних цінностей, а трансформація національних систем права починається з галузі конституційного права. Матеріал у підручнику викладено таким чином, що студенти можуть зрозуміти як особливості цієї галузі в зарубіжних країнах, так і основні риси національного конституційного права.

Зрозуміло, що рецензія на будь-яку наукову чи науково-методичну працю має містити рекомендації щодо можливого вдосконалення її архітектури та змісту. У цьому контексті варто було б вести розмову не стільки про зміст конкретного підручника, скільки про зміст порівняльного конституційного права, роль та значення цієї дисципліни в системі юридичної освіти. Поки що ми йдемо в традиційному для конституційної компаративістики руслі і працюємо за схемою загальної (теоретичної) та особливої (країнознавчої) частин. Звичайно, в цьому є свої привабливі моменти. Натомість підхід класичних європейських курсів та підручників, орієнтованих на них, демонструє дещо інші варіанти.

Приміром, досить популярний «Оксфордський підручник з порівняльного конституційного права» за редакцією професорів М. Розенфельда та А. Шайо¹ має таку оригінальну структуру: *історія; методологія та типологія* (різні підходи до конституційної компаративістики, типи конституцій, конституціоналізм в неліберальних суспільствах, місце конституційного права в системі права та ін.); ідеї

¹ The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law / by Michel Rosenfeld, Andras Sajó. – Oxford: Oxford University Press, 2013. – 1396p.

(конституціоналізм, верховенство права, демократія, основні права і свободи, суверенітет, людська гідність та автономія особистості в сучасному конституційному просторі, гендер і конституція та ін.); *процес* (створення конституції як процес, надзвичайні стани, сецесія та самовизначення, референдум, вибори та ін.); *архітектура* (горизонтальна побудова, федералізм, внутрішня побудова унітарних держав, парламентаризм, президенталізм); *розуміння* (конституційна інтерпретація, пропорційність, конституційна ідентичність, конституційні цінності та принципи); *інституції* (конституційні суди, судова незалежність та дух конституції, політичні партії та конституція та ін.); *права* (свобода слова, свобода релігії, право на приватність, громадянство та ін.); *новітні* («перекриваючі») права (колективні права, позитивна дискримінація, біоетика і права людини та ін.); *тенденції* (інтернаціоналізація консти-

туційного права, конституційне міжнародне право, війовнича демократія, іслам і конституційний порядок, використання іноземного права при тлумаченні конституції та ін.).

Можливо така ретельна характеристика іншого видання і не зовсім доречна в контексті цього аналізу, але якраз вивчення роботи одеських учених дає підстави стверджувати, що ми рухаємося у вірному напрямку, розуміючи при цьому, що доведеться багато чого змінити в парадигмальному сенсі в юридичній освіті, перш ніж ми зможемо стверджувати, що остаточно позбулись пострадянських стереотипів щодо розуміння конституційної мапи світу.

На завершення хотілось би ще раз підтвердити ключову тезу аналізу: рецензований підручник є інноваційним, креативним та сучасним. Усе це, а також високий науковий рівень підручника дозволяє рекомендувати його до використання в навчальному процесі.

